

KUMUK TÜRKÇESİYLE YAZILMIŞ BİR KERBELÂ MERSİYESİ: “KURŞBÜ’L-BELÂ”

A Kerbelâ Dirge Written with Kumuk Turkish: “Kurşbü’l-Belâ”

Hakan AKCA*

ÖZET

Hız. Hüseyin’in Kerbelâ’da şehit edilmesi, İslâm tarihinde son derece önemli bir olaydır. Bu tarihi olay edebiyatımıza da yansımış ve *Maktel-i Hüseyin*, *Kerbelâ Mersiyesi* diye adlandırılan yeni bir türün doğmasına yol açmıştır. Bu tür mersiyeelerde Hız. Hüseyin’in Kerbelâ’da şehit edilişi ve bundan duyulan üzüntü dile getirilir. *Kerbelâ mersiyesi* Türk Dünyasının, başta Türkiye olmak üzere, geniş bir coğrafyasında, hemen her kesimi temsil eden şairler tarafından kaleme alınmıştır. Burada, Kumuk Türkçesiyle yazılmış *Kurşbü’l-Belâ* adlı manzum bir *Kerbelâ Mersiyesi* tanıtılacaktır. Kumuk şairi Şihammât Kadı Baybolatoglu tarafından 1918 yılında Arap harfleriyle yazılmış olan *Kurşbü’l-Belâ* adlı eser 15 bölümden ve toplam 875 beyitten oluşmaktadır.

Anahtar Kelimeler

Kumuk Türkçesi, Kerbelâ Mersiyesi, Maktel-i Hüseyin, Kurşbü’l-Belâ, Şihammât Kadı.

ABSTRACT

Martyrdom of Hossein (Hz. Huseyin, is one of Prophet Muhammad’s grandchildren.) in Kerbelâ is one of the very important episode in the history of Islam. This historical incident got its place in Turkish literature as *Maktel-i Hüseyin* or *Kerbelâ Dirge*. In these dirges, the martyrdom of Hossein (Hz. Hüseyin) in Kerbelâ and the grief of the event are narrated. Kerbelâ Dirges were written by the authors from several parts of Turkic world and especially from Turkey. In this article, *Kurşbü’l-Belâ*, an original dirge written in Kumuk Turkish will be presented. *Kurşbü’l-Belâ* was written by Kumuk poet Şihammât Kadı Baybolatoglu in 1918 in Arabic alphabet. It consists of 15 sections and 875 couplets.

Key Words

Kumuk Turkish, Kerbelâ Dirge, Maktel-i Hüseyin, Kurşbü’l-Belâ, Şihammât Kadı.

1. Giriş

Söz konusu mersiyei tanıtmaya geçmeden önce Kumuk Türkleri, Kumuk Türkçesi ve Kerbelâ mersiyesi hakkında kısaca bilgi vermek istiyoruz.

1.1. Kumuk Türkleri ve Kumuk Türkçesi

Kumuk Türkleri, bugünkü Rusya Federasyonuna bağlı Dağıstan Özerk Cumhuriyetinde yaşayan bir Türk kavimidir. Kafkaslarda sayı bakımından Azerbaycan Türklerinden sonra ikinci sırada yer alan Kumuk Türklerinin nüfusu, 1989 sayımının resmî rakamlarına göre 282.178; 1992 tahminlerine göre ise

toplam 300.000 civarındadır. Bu nüfusun 250.000’lik kısmı Dağıstan Özerk Cumhuriyeti’nde, geriye kalan 50.000’lik kısmı ise Çeçen ve Alanya-Osetya Özerk Cumhuriyetlerinde yaşamaktadır. (Pekacar 1997: 2065; Öner 1998: XXVII).

Türk lehçelerinin tasnifinde genellikle Kıpçak grubuna dâhil edilen, ancak bazı Oğuz özellikleri de barındıran Kumuk Türkçesi, yakın zamanlara kadar Çeçenlerin, Avarların ve diğer Kafkas halklarının ortak anlaşma vasıtası (*lingua franca*) olma özelliğini korumuştur. (Pekacar 1997: 2063).

Kumuk Türkleri, Şafî mezhebine

* Gazi Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Araştırma Görevlisi.

bağlı Sünnî Müslümanlardır. Bölgede özellikle XVIII. yüzyıldan itibaren Nakşibendî tarikatı büyük bir nüfuz kazanmış ve Ruslara karşı yürütülen cihat hareketlerini organize ederek prestij sağlamıştır. Dağıstan halkı dinine bağlı olup ilme önem vermiş ve hemen her köyde bir medrese yaptırmıştır. 1913'te Dağıstan'da 360'ı ulu cami olmak üzere 2060 cami vardı. (Pekacar1997: 2063).

1.2. Kerbelâ Mersiyeleri (Maktel-i Hüseyin)

Mersiye, Arapça *resâ* kökünden gelir ve ölen kişinin iyiliklerini sayıp dökmek anlamındadır. Terim olarak *mersiye*, “ölen birinin arkasından duyulan üzüntüyü dile getirmek, o kişinin iyi yönlerini anlatmak, ölene karşı şairin ilgisini ifade etmek üzere yazılan lirik şiirler”e verilen addır. (Çağlayan 1997: 1).

Maktel, kelime olarak “katledilen, öldürülen yer” demektir. (Devellioğlu 1993: 576). *Maktel-i Hüseyin* ise Hz. Muhammed'in torunlarından olan Hz. Hüseyin'in Yezid ve ona bağlı kişiler tarafından Kerbelâ'da şehit edilmesini anlatan manzum, mensur ya da nazım nesir karışımı eserlere denilmektedir. (Oğuz vd. 2004: 304). *Maktel-i Hüseyin*ler, yalnızca Hz. Hüseyin'in şehit edilmesini konu edinmeleri bakımından mersiyelerden ayrılırlar. Bu sebeple her *maktel* aynı zamanda bir mersiyedir; ancak her mersiye *maktel* değildir. (Güzel vd. 2003: 342). Türk edebiyatında, *mersiye* ve *maktel* karışık olarak kullanılsa da şu farkı iyi bilmek gerekir: Herhangi birinin ölümü üzerine yazılan mersiyelere *maktel* adı verilmemektedir. (Pekolcay vd. 1975: 208).

Hz. Hüseyin'in Kerbelâ'da şehit edilmesini konu alan, ağlamayı ve ağlatmayı amaç edinen *Kerbelâ mersiyeleri* daha çok Şii yazarlar tarafından kaleme alınmışlardır. Lirik, didaktik bir anlatım ve trajik bir üslûba sahip olup dilleri çoğunlukla sadedir. Nazım, nesir karışık

olarak yazılabilen Kerbelâ *mersiyeleri*nde genellikle *mesnevî* nazım şekli kullanılır. *Kaside*, *terkib-i bend* ve *terci-i bend* biçimde yazılan *Kerbelâ mersiyeleri* de vardır. Kâzım Paşa'nın Hz. Hüseyin mersiyelerini topladığı *Makâlîd-i Aşk*'i bu tür bir eserdir. (Pala 1995: 356).

Maktel-i Hüseyin'ler genellikle on bölümden oluşurlar. İlk birkaç bölüm Hz. Peygamber ile Ehl-i Beytin çektiği eziyet ve sıkıntılara ayrılır. Ancak konunun ağırlık noktası Hz. Hüseyin'i anlatan son bölümlerdedir. Burada Hz. Hüseyin'in savaşları, Muaviye ile mücadelesi, Medine'den Mekke'ye, oradan da Kerbelâ'ya geçişi, burada muhasara altına alınıp susuz bırakılması, sonunda Yezid'in askerleri tarafından elim bir şekilde şehit edilmesi ve Ehl-i Beyt kadınlarının Şam'a gönderilmeleri vb. trajik bir şekilde anlatılır. Şii ve Bektaşîler tarafından kutsal kitaplar olarak kabul edilen *Kerbelâ Mersiyeleri* İran'da daha çok Muharrem ayının ilk on gününde *mecâlis-i ravzahanî* denilen Hz. Hüseyin'i anma toplantılarında halkın yas tutması için okunur. (Pala 1995: 356). Bunun yanı sıra *makteller* genellikle Şii, Alevi-Bektaşî ayin-i cem ve özel toplantılarında saz eşliğinde okunmuştur. (Oğuz vd. 2004: 304).

İlk *Kerbelâ mersiyeleri* Arap edebiyatında ve düzyazı olarak kaleme alınmıştır. Ebû Mihnefin *Kitab-ı Maktel-i Hüseyin*'i ile Isfahanî'nin *Makâtîlül't-Tâlibîn*'i bu konudaki en ünlü eserlerdir. Farsça yazılan ve edebî açıdan büyük değer taşıyan en önemli *maktel* kitabı Hüseyin Vâiz Kaşifi'nin *Ravzatü's-Şühedâ*'sıdır. İran ve Türk edebiyatında daha sonra yazılan bütün *Kerbelâ Mersiyeleri* kısmen bu eserin etkisinde kalmışlardır. Eser, Gelibolulu Câmî tarafından Türkçeye çevrilip Kanuni'ye sunulmuştur. (PALA 1995: 356; Karahan 1939 3-4).

Türk edebiyatında en önemli *Maktel-i Hüseyin* kitabı, Fuzulî'nin *Hadika*

tü's-Süedâ adlı eseridir. Fuzulî'nin en olgun düzyazı eseri olan bu kitap, samimî üslûbu ve akıcı dili ile lirizmin doruğuna varmış, asırlarca edebî çevreler ve halk kitlelerince büyük ilgi görmüştür. Türk edebiyatında bu türdeki ikinci önemli eser Lamiî'nin manzum *Maktel-i Âl-i Resûl*'üdür. Başka bir manzum *maktel* kitabını da *Dâstân-ı Maktel-i Hüseyin* adıyla Kastamonulu Şadî yazmıştır. (Pala 1995: 356).

2. Şıhamat Kadı Baybolatoğlu

2.1. Hayatı

Kurübü'l-Belâ adlı eserin yazarı Şıhammat Kadı Baybolatoğlu hakkındaki bilgiler çok azdır. Türkçe kaynaklarda rastlayamadığımız Şıhammat Kadı'nın hayatı, edebî kişiliği ve eserleriyle ilgili aşağıda vereceğimiz bilgiler için Abdulkadir Abdullatipov'un Rusça yayımladığı *İstoriya Kumıkskoy Literaturı* (Kumuk Edebiyatı Tarihi) adlı eserinden (Abdullatipov 1995) faydalanılmıştır.

Ünlü Kumuk şairi ve yazarı Şıhammat Kadı, bugünkü Dağıstan'ın *Buy-naksk* rayon merkezine bağlı Erpeli köyünde doğmuştur. Mezar taşında yazdığına göre doğum tarihi Hicrî 1249, ölüm tarihi ise Hicrî 1336'dır. Buradan Şıhammat Kadı'nın 1831-1918 yılları arasında yaşadığı anlaşılmaktadır.

Şıhammat, sadece doğduğu çevrede değil, tüm Dağıstan'da dolaşarak iyi bir eğitim görmüştür. Diğer Türk lehçelerini ve Arapçayı mükemmel şekilde bilmektedir. Hayatı boyunca Dağıstan'ın değişik yerlerinde kadılık yapmıştır. Kendisine Şıhammat Kadı denmesinin sebebi de budur.

Son derece zengin bir kültür hazinesine sahip olan Şıhammat, İslamî ilimlerin yanında tarih, hukuk, Arap filolojisi alanlarında da bilgi sahibiydi. Bu kadar zengin bir kültür birikimine sahip olmasına rağmen Şıhammat yetmiş yaşına gelinceye kadar hiç eser yazmamıştır. Halkın yoğun baskısı ve isteği doğrultu-

sunda yetmiş yaşından sonra ölümüne kadar otuz civarında eser yazmıştır.

2.2.Eserleri

2.2.1. İlmü Başı “İlmin Başı”

Şıhammat'ın İslâm dinini öğretmek amacıyla yazdığı eserlerdendir. Müslümanın nasıl yaşaması gerektiğini, helâl yoldan kazanıp haramlardan sakınmayı öğütleyen bir kitaptır. Okullarda ders kitabı olarak da okutulmuştur.

2.2.2. Acam Muhalli “İslâm Hukuku”

İslâm hukukunu çok iyi bilen Şıhammat bu eserinde, evlenme, boşanma, ticaret, mirasın akrabalar arasında paylaşımı meselelerini ayrıntılı olarak anlatmaktadır.

2.2.3. Yemiş Habarlar “Meyveli Hikâyeler”

Şıhammat'ın çeviri kitaplarından- dır. 1903 yılında Temurhan Şura'da basılmıştır. Eserde, nasihat türü hikâyelerle halka bilgiler verilmiştir.

2.2.4. Acaib'al-Umür “Peygamber Kıssaları” (1909)

Âdem peygamberden Hz. Muhammed'e kadar bütün peygamberlerin hayatlarını anlatan bir eserdir.

2.2.5. Ashâb el-Kehfin Habarları “Ashab-ı Kehfin Hikâyesi”

Kuran-ı Kerim'deki Kehf suresinden hareketle Ashab-ı Kehfi, yedi genci ve Zülkarneyn'i anlatmaktadır. 1907 yılında basılmıştır.

2.2.6. Bal Kuyu “Bal Kuyusu” (1912)

Şıhammat bu hikâyeyi Tatar Türkçesi'nden Kumuk Türkçesi'ne aktarmıştır. Hikâyede Danyal Peygamber'in tıp ve falcılıkla ilgili bilgileri yer almaktadır. Ayrıca Peygamber Danyal'ın ölüm-süzlüğün çaresini araması anlatılır. Olağanüstü olaylar Mısır, Suriye ve gerçek-te olmayan ülkelerde geçmektedir.

2.2.7. Gülbahça “Gül Bahçesi”

Şıhammat'ın nasihatlerini içeren kitabıdır. Eser içinde geçmişte yaşamış

ünlü insanların karakterleri ve hayatları anlatılmaktadır. Bu ve bunun gibi kitaplar Dağıstan halkı için, aile eğitimi, İslâm hukuku konularında kılavuz olmuştur.

2.2.8. Kurübü'l-Belâ “Belânın Vahşetleri”

Hız. Hüseyin'in Kerbelâ'da şehit edilşinin anlatıldığı ve burada tanıtımını yaptığımız eseridir. Gerçek olaylarla olağanüstü olaylar iç içedir.

2.2.9. Sapar Yoldaş “Yol Arkadaşı”

Abdüllatipov'un verdiği bilgiye göre, Şıhammat Kadı'nın Arapçadan tercüme ettiği bu eserin yayımlanmasına Sovyet rejimindeki bilim adamları karşı çıkmışlardır. Eserde gerçek hayatla ilgili kusurlar ve toplumun aksayan yanları üzerinde durulmuştur.

2.2.10 Edebî Kişiliği

Şıhammat Kadı'nın her şeyden önce İslâm dinine bağlı olduğu eserlerinden anlaşılmaktadır. Eserlerinde genellikle Hz. Muhammed'in hadisleri, onun kızı Hz. Fatıma ve torunu Hz. Hüseyin'in hayatları, peygamber kıssalarına dair konular göze çarpmaktadır. Ayrıca Şıhammat çocukların büyüklerine, ana babalarına, İslâm büyüklerine hürmet etmelerini istemekte ve eserlerinde bu doğrultuda öğütler vermektedir.

Şıhammat Kadı'nın kitapları okullarda hem ders kitabı hem de ahlâk kitabı olarak kullanılıyordu. Bu kitaplara örnek olarak *İlmu Başı* “İlmin Başı”, *Sapar Yoldaş* “Yol Arkadaşı”nı gösterebiliriz.

Kadı Şıhammat, Ebû Sufyan Akayev ile birlikte Kumuk Türkçesinin yabancı dillerin tesirinde kalmasına karşı çıkmıştır. Rusçadan Kumuk Türkçesine giren kelimelerin yanında Şıhammat, Eski Azerî Türkçesinden giren kelimelerin de kullanılmaması gerektiğini savunmuştur.

Şıhammat Kadı'nın bir özelliği de

yabancı eserlerden tercüme yapmasıdır. Ancak onun eserlerini sıradan birer tercüme saymak yanlış olur. Çünkü Şıhammat bu tercümelere ilâvelerde bulunmuş, kendi bilgi birikiminden katkılarla eserlerine yeni bir şekil vermiştir.

Kumuk dilbilimcileri son yıllarda Şıhammat'ın edebî mirası olan eserlerine ilgi duymaya başlamışlardır. G. Abdurraşitov, G. D. Akayev, A. Y. Abdüllatipov, Şıhammat hakkındaki makalelerini *Tang-Çolpan* dergisinde yayımlamışlardır. G. Abdurraşitov, Şıhammat'ın *Gül-bahça* isimli eserinde geçen bölümleri; Z. N. Akavov *Balquyu* “Bal Kuyusu” adlı eserini; Kâmil Batırbekov ise *Kurübü'l-Belâ* adlı mesnevisini yayımlamıştır. Yusup Gereyev *Sapar Yoldaş* “Yol Arkadaşı” adlı eserde yer alan duaları incelemiştir. Onun bir hikâyesini dayandırdığı, Şıhammat Kadı'nın *Sapar Yoldaş* kitabından aldığı şu sözler, müellifimizin batıl inançlar ve müspet bilimler açısından yeniden değerlendirilmesi gerektiğini göstermektedir: “Farenin kuyruğu kesilip bırakılırsa, o fare, bütün fareleri, sıçanları öldürür.” (PEKACAR vd. 2002: 252–253).

3. Kurübü'l-Belâ¹

Kerbelâ kelimesi Arapça *kerb* ve *belâ* kelimelerinin birleşmesiyle oluşmuştur. *Kerb* kelimesi, taradığımız sözlüklerde şu şekilde geçmektedir:

“Arapça. 1) Enduh: Acı veren tasa, endişe, gam, gussa; cemi *kurûb*”; 2) Gamın zorluğu ve katılığı; 3) Üzüntüye düşmek.” (Muin 1371: 2932);

“Ruhun ağır bir şekilde ezilmesi, (acı).” (Steingass 1975: 1021);

“Arapça. Cemi *kurûb*, Gam, keder, gussa.” (Sami 1317: 1155);

“Arapça isim. Cemi *kurûb*, tasa, kaygı, gam, keder.” (Devellioğlu 1993: 508);

“Sürekli üzüntü, cemi *kurûb*, az üzüntü, birinin üzüntüsünü kesmemesi, ıstırap, vahşet.” (Dehhuda 1377: 18237).

Şıhammat Kadı bu eserinde *kerb* kelimesinin çoğulu olan *kurûbu* tercih etmiş ve eserinin adını “belânın vahşetleri, belânın ıstırapları, belâların belâsı” anlamlarına gelen *Kurÿbü’l-BelÂ* şeklinde koymuştur.

3.1. Eserin Muhtevası

Kurÿbü’l-BelÂ, Arap harfleriyle yazılmış manzum bir Kerbelâ Mersiyesidir. Taş basması olan eser harekeliidir. Toplam 875 beyitten ve on beş bölümden oluşan eserde 82.b–83.a vараğı üstten kopmuştur. Eserin sonunda bazı dinî bilgilerin verildiği başlıksız bir bölüm yer alır. Eser, manzum olmakla beraber, girişte (2a-3b arası) ve **âazvatu’l-Muôtâr Lieòaoi’â-ââr** “Muhtar’ın İntikam Almak İçin Yaptığı Savaşlar” başlığını taşıyan bölümün başında (70a ve 70b sayfaları) nesir kısımlar vardır. Eserin Kumuk Türkçesiyle yazıldığı ve Şıhammat’a ait olduğu 1b sayfasında verilen şu bilgilerden anlaşılmaktadır:

Üumuú til bulan şo naòmu etgen şo kitâbnı yazâan kişi erpelili paúir Şıdammat Úadı Baybolatoâlidir. “Kumuk dili ile bu manzumeyi hazırlayan, bu kitabı yazan kişi Erpelili fakir Şıhammat Kadı Baybolatoglu’dur” (1b-3, 1b-4).²

Müellif eserin başında:

“*Kurûbü’l-BelÂ, vâúúeatü kerbelâ maútel el-òuseyin.*” (1b-1, 1b-2) tabirini kullanarak eserin *Maktel-i Hüseyin* nazım türünde yazıldığını bildirmektedir.

Şıhammat’ın bu eseri, Hicrî 1336 (1918) yılında yazılmış ve Temurhan Şûrâ beldesinde (şimdiki Buynaksk) Mirza Mağrayov matbaasında basılmıştır.

Eserin adı, baskı tarihi ve basım yeri belirtildikten sonra Kerbelâ olayında adı geçen bazı şahısların kabile adlarını zikredilmektedir. Yezid’e lânet etmenin uygun olup olmadığı konusunda açıklamaların yer aldığı giriş niteliğindeki nesir kısmından sonra *Óuseyinni*

KitÂbı “Hüseyin’in Kitabı” başlığı altında manzum bölüm, şu beyit ile başlar.

Bismillah bulan başlap bu sözlени men yazdım

Óuseyinni ðabarın yezigi bulan tizdim (4a-1)³

Eserde gerçek olayların yanı sıra birtakım olağanüstü olaylara da değinilmektedir. Hz. Hüseyin’in tek başına beş yüz kişiyi öldürmesi (15a-123), Hz. Hüseyin’in, ölümünden hemen sonra bedeninden gökyüzüne nur çıkması (29a-275), hurilerin ve meleklerin gökyüzünde Hz. Hüseyin için baş sağlığına oturmaları (29a-272), Hz. Âdem’den başlayarak diğer peygamberlerin, zebanîlerin, meleklerin gökyüzünden inerek yas tutmaları, Hz. Hüseyin’in kesilmiş başından öpmeleri ve başı tavaf etmeleri vb (59-b 601- 65-b669) bunlara örnek gösterilebilir.

Son bölümde Hz. Hüseyin’i şehit edenlerin tek tek helâk olmaları anlatıldıktan sonra şu beyitle eser son bulur:

Mürıdler siz úanânsız özúgüz görüp etip

Hali biz de úanabız siz etegenni eşitip (86a-875)⁴

Bu son beyitten sonra Arapça dua kısmı yer almaktadır.

3.2. Şekil Özellikleri

Eser, mesnevî nazım şekliyle on dörtlü hece ölçüsüyle, 7+7 kalıbında yazılmıştır. Müellif, mısraları yedinci hecelerinden bölmüştür. Eserin bazı bölümlerinde beyitlerin ikinci mısraı yoktur. Şairin bazı kelimeleri vezne uydurmak amacıyla yanlış yazdığı da görülmektedir.

Eserin nazım türü ise *Kerbelâ Mersiyesi* (*Maktel-i Hüseyin*)’dir. Hz. Hüseyin’in Kerbelâ’da şehit edilmesini anlatan bu mersiye türünden yukarıda bahsedilmişti.

3.3. Eserin Dili ve Anlatımı

Kurûbü’l-BelÂ, son derece akıcı bir üslupla sade ve yalın Kumuk Türkçesi ile

yazılmıştır. Eserde Rusçadan alınma kelimelere çok az rastlanması, o dönemde Kumuk Türkçesinin aslı dil özelliklerini ve kelime hazinesini koruduğunu göstermektedir. Eserde Arapça ve Farsçadan alınma kelimeler de vardır; ancak bu kelimelerin sayısı da pek fazla değildir ve çoğunu şahıs ve yer adları oluşturmaktadır. Şair bir kelimeyi tekrar kullanmak yerine o kelimenin eş anlamlı olanlarını kullanarak metne ayrı bir kelime zenginliği katmıştır. Ayrıca eserde deyimlerin de sıkça kullanılması metnin daha akıcı, daha canlı olmasını sağlamıştır.

3.4. Eserin Konusu

Eserde, Hz. Ali'nin oğlu, Hz. Muhammed'in torunu Hz. Hüseyin'in Yezid ve adamları tarafından Kerbelâ'da şehit edilişi, Hz. Hüseyin'in şehit edilmesine duyulan üzüntü, daha sonra onu şehit edenlerin tek tek helâk olmaları konu edilmektedir. Eserdeki bölümler başlıklarla belirtilmiştir. Eser on beş bölüme ayrılmıştır.

3.5. Eserin Bölümleri ve Özeti

3.5.1. Öuseyinni Kitâbı (*Hüseyin'in Kitabı*)

Bu bölümde şair, manzum bölüme geçmeden önce şu şekilde acayip bir hadisenin vuku bulduğundan bahseder:

Cahiliye döneminde Muhammed Peygamber ortaya çıkmadan önce bir taş üzerinde şu manzum parça yazılmış vaziyettedir:

"E tercî ummat úatelet óuseyinen

Şapâeat ceddihî yevme'l-óisâb"(3b-5).

*(MaênÂsı) Óuseyini óltürgen óalú umut etermuken şonu ullanı atası Muóammad payóammarnı şapÂeatın úyÂamat günde degen maênÂdır.*⁵ (3b-5 – 3b-9).

Şair bu hadiseye değindikten sonra olayları manzum şekilde anlatmaya başlar.

O dönemde Müslümanların halifesi Muaviye'dir. Muaviye adaletli ve dürüst bir hükümdardır. Hz. Muhammed'in aile efradına, akrabalarına çok hürmetli davranmaktadır. Özellikle Hz. Hüseyin'e çok hürmet etmiş, onun ailesini kendi sarayına almıştır. Bir zaman sonra Muaviye hastalanır ve ölür. Onun yerine halife olarak tahta geçen Yezid, babası gibi değildir. Halife olduktan sonra insanlara işkence yapar, içki içer ve kötü işlerle meşgul olur. Bunun üzerine Hz. Hüseyin bu işkencelere katlanamaz ve Mekke'ye döner.

Yezid'in zulümlerine dayanamayan halk Hz. Hüseyin'in halife olmasını ister. Hz. Hüseyin'e halife olması için Irak ve Kufe'den mektuplar gelir. Hz. Hüseyin, halifeliği kabul etmez. Ancak en sonunda gelen bir mektupta "Eğer halifeliği kabul etmezsen kıyamet gününde cevabını verirsin." ibaresini görünce halifeliği kabul eder. Bunun üzerine Kufe halkı çok sevinir. Hz. Hüseyin aile fertleri ve yakınlarıyla Kufe'ye gitmeye karar verir. Ancak kız kardeşi Sakinat (Sekine) onu bu fikrinden vazgeçirmeye çalışır. Muharrem ayı bitinceye kadar sabretmesini ister. Çünkü Hz. Muhammed'in "Hüseyin'in kanı Muharremde dökülecek" sözünü bizzat işittiğini söyler.

Hz. Hüseyin bir türlü vazgeçmez. Allah'ın kaderine razı olmak gerektiğini söyler. Bunun üzerine Sakinat dışarı çıkar ve elinde kızıl bir çamurla geri döner. Bu çamuru Cebrail'in Hz. Muhammed'e getirdiğini, Hz. Hüseyin'in ecelinin bu toprakta geleceğini söylediğini hatırlatır. Hz. Hüseyin bu durumdan biraz etkilense de kendi kaderine razı olur. Ecel gününün bir dakika bile değişmeyeceğini, kaderden korkup evde durmasının uygun olmayacağını, eğer evde durursa kıyamet günü ümmetin onu utandıracağını söyler.

Hz. Hüseyin yetmiş yedi kişi ile yola koyulur. Hz. Hüseyin ve arkadaşları önce Medine'ye varırlar. Medine halkı da Hz. Hüseyin'i gitmemesi için ikna etmeye çalışır. En azından onunla birlikte gelip, gerekirse savaşabileceklerini söylerler. Hz. Hüseyin bunu da kabul etmez. "Ben sa-

vaşa değil, Allah'ın yazdığı mezarıma gidiyorum.” diyerek yola koyulur.

3.5.2. Kÿpa Ahlü KÀâızlar Yibe-rip Husin Yolâa Çúmaúni Yezid Bi-legen. (Kúfe Halkının Mektuplar Gönderdiğini ve Hüseyin'in Yola Çıktığını Yezid Biliyor)

Hz. Hüseyin'in yola çıktığını öğrenen Yezid, adamlarından İbn-i Ziyad'a mektup gönderir. Hz. Hüseyin'in kellesini kesip göndermesini ister.

İbn-i Ziyad ordularını toplar ve Fırat nehrinin kıyısında Kerbelâ denilen yerde Hz. Hüseyin ve arkadaşlarını beklemeye koyulur. Hz. Hüseyin Fırat nehrine geldiğinde yerden biraz toprak alıp koklar. Sonra cebindeki toprağı alıp koklar. Bu iki toprağın kokusu aynıdır. İşte o zaman ölümünün bu mekânda gerçekleşeceğini, mezarının da bu toprakta olacağını anlar. Kız kardeşlerine ve akrabalarına ölümünün nasıl olacağını teferruatlıca anlatır. Kız kardeşlerinden çok fazla ağlayıp üzülmemelerini ister.

Hz. Hüseyin silâhlarını kuşanıp düşmanla savaşıma başlar, pek çok kişiyi öldürür. Kerbelâ meydanı kandan ırmaklarla dolar. Sonunda Hz. Hüseyin yorgun düşer.

İbn-i Ziyad'ın adamları su yolunu kestikleri için Hz. Hüseyin ve askerleri susuz kalır. Hz. Hüseyin kılıç savurarak düşmanı ikiye yarar ve Fırat nehrine su içmeye gider. Ancak düşmanlardan Sad'in oğlu Ömer onu aldatarak su içmesini engeller. Bunun üzerine Hz. Hüseyin kılıcını çekerek düşmanlara saldırır. Düşmanlar dört taraftan etrafını sararlar. Hz. Hüseyin'in vücudu saplanan oklarla bitkin düşer.

3.5.3. Óuseyinni Başın Kesgen Melëyn Şammar (Cevşen Oalı) (Hüseyin'in Başını Kesen Melun Şammar)(Cevşen Oğlu).

Şammar (Şimr) adındaki düşman, atından inip bitkin vaziyetteki Hz. Hüseyin'in göğsüne oturur. Boynuna kılıç dayayarak: “Başını keseyim mi hey Hü-

seyin!” diye seslenir. Hz. Hüseyin ona karşı koymanın elinden gelmeyeceğini, kendisini öldürmeden önce hiç olmazsa biraz içecek su vermesini ister. Ancak Şammar ona içecek su vermez. Kılıcıyla kesip kellesini alır, süngüsüne takarak bayrak yapar. Daha sonra götürüp İbn-i Ziyad'a verir. Hz. Hüseyin öldükten sonra tabiatın, dünyanın ve gökyüzünün hiddetlendiği görülür. Dünya kararır, şimşekler çakar, gökten kızıl kan yağar. Bu tarih Muharrem'in onuncu günüdür.

3.5.4. Óuseyinni Ayarını Óabarı (Hüseyin'in Atının Haberi)

Hz. Hüseyin'in atı, savaş alanında ki cesetler arasından Hz. Hüseyin'i bulur. Hz. Hüseyin'in ölümüne dayanamayan at düşmanlara hücum eder. Kahramanca savaşır ve pek çok düşmanı öldürür. Daha sonra çadıra döner. Atı kanlar içinde gören kadınlar Hz. Hüseyin'in öldüğünü anlarlar. O günden sonra bu kahraman atı bir daha gören olmamıştır.

3.5.5. Úatunlanı Yaşlanı Yesir Etmaúni Bayanı (Kadınların ve Çocuklarının Esir Edilmesinin Beyanı)

Düşmanlar kadınların bulunduğu çadırlara baskın yaparlar. Kadınların bileziklerini, küpelerini ve elbiselerini alırlar. Çocuklara da işkence yaparlar. Ömer ve adamları kadınları yalın ayak ve çıplak vaziyette yürütürler. Yolda su içmelerine de izin vermezler.

3.5.6. Kesilgen Başlanı Kerbelâ'dan Kÿpaâa Alıp Yürümaúni Bayanı (Kesilen Başların Kerbelâ'dan Alınıp Kufe'ye Götürülmesinin Beyanı)

Hz. Hüseyin'in başı ile birlikte on sekiz baş Ömer ve askerleri tarafından Kufe'ye götürülür. Ömer, başları mızraklarına takıp yürümeleri için askerlere emir verir. Bunu gören Kufe halkı düşmanlara karşı beddua ederler. Bu arada İbnü Ziyad, esir kadınları ve çocukları hapse attırır. Daha sonra İbn-i Ziyad

Kûfe halkını camide toplayarak Hz. Hüseyin'e hakaret eder.

3.5.7. àAbdullah Degen Eki De Gözü Souúr Kişi İbnu'z-Ziyâdâa Úarşılıú Etmaını BayÀni (Abdullah Adında İki Gözü Kör Bir Kişinin İbn-i Ziyâd'a Karşı Gelmesinin Beyanı)

İki gözü de kör olan Abdullah adındaki kişi İbn-i Ziyad'ın sözlerini dinledikten sonra ona karşı gelir. İbn-i Ziyad onu yakalattır ve öldürtür.

İbn-i Ziyad bu olaydan sonra Hz. Hüseyin'in başının sokaklarda gezdirilmesini emreder. Şam'da bulunan Yezid'e mektup yazarak Hz. Hüseyin'in başını kestiklerini, kardeşlerini öldürdüklerini, hanımları ve çocukları esir ettiklerini haber verir. Mektubu okuyan Yezid, başları ve esirleri kendisine göndermeleri için emir verir.

Havlu ve Şammar başları alarak yola çıkarlar. Yolda rastladıkları bir papaz, Hz. Hüseyin'in kesik başını görünce Müslüman olur. Hatta Hz. Hüseyin'in başını on bin altına satın almak ister.

3.5.8. Óabbe Degen Yurtda Bir Keşiş Busurmanlıúı Bayâni (Habbe Denilen Vilâyette Bir Papazın Müslüman Olmasının Beyanı)

Toplumdan ayrı yaşayan bir papaz olağanüstü olaylara şahit olur. Yeryüzünden gökyüzüne doğru bir nur yükseldiğini, meleklerin gök yüzünden inerek nurun bulunduğu yerdeki kesilmiş bir başı ziyaret ettiklerini görür ve çok şaşırır. Papaz on bin altın karşılığında bu başı satın alır, evine götürüp yıkar ve güzel kokular sürer. Başın karşısında ağlayarak Müslüman olur. Kervan yoluna devam ederken insanlar altınların simsiyah taşlara dönüştüğüne şahit olurlar.

Şammar ve Havlu sonunda Yezid'in sarayına ulaşırlar. Yezid, Hz. Hüseyin'in kesilmiş başını bir mızrağa saplayarak hakaretler etmeye başlar. Yezid'in Cálut

adında bir Yahudi doktoru vardır. Cálut, Yezid'e karşı çıkarak halifelîği aslında Yezid'in değil Hz. Hüseyin'in hak ettiğini söyler. Hz. Hüseyin'in başını öperek Müslüman olur. İslâm yolunda hayatını feda edeceğini söyler. Yezid, doktoru olduğu için onu ilk önce öldürmek istemez. Cálut: "Sana ilâç yerine zehir veririm." deyince Yezid onun da başını kestirir.

3.5.9. Úaysar Paça Rúmdan Yezidge Yibergen Elçini Óabarı (Bizans Hükümdarının Rum'dan Yezid'e Gönderdiği Elçinin Hikâyesi)

Bizans hükümdarı, Yezid'e bir elçi gönderir. Elçi, Yezid ve adamlarının bir tepsinin içine konmuş baş etrafında içki içip eğlendiklerini görür. Bu başın Hz. Hüseyin'in başı olduğunu öğrenince çok üzülür. Hz. Hüseyin'in başını alır, alnından öperek şöyle der: "Gávurlar biz değil sizsiniz."

Elçi daha sonra bir ülkede Hıristiyanların, İsa (A.S)'nın bindiği söylenen bir eşeğin tırnağına dahi hürmet ettiklerini, insanların değişik beldelerden bu eşeğin tırnağını ziyarete geldiklerini, buna karşılık Müslümanların Hz. Muhammed'in torununun kesilmiş başı karşısında yaptıklarının yanlış olduğunu anlatır. Yezid'e lânet okur. Bu yüzden Yezid elçiyi de öldürtür.

3.5.10. Yezidni Úardaşlarından Bir Yaðşı Úatunnu Óabarı (Yezid'in Kardeşlerinden İyi Bir Kadının Hikâyesi)

Müslüman bir kadın rüyasında şunları görür: Muhammed Peygamber, Hz. Fatıma ve Hz. Ali çok öfkelenip, parmaklarını ısırarak Yezid'e ceza vermeye gelirler. Yedi kat gökyüzünün kapıları açılır ve melekler gökyüzünden inip yeryüzüne yayılır. Ağzlarından ateş çıkan bu melekler Yezid'in evini yıkacaklarını ve Yezid'i öldüreceklerini söylerler.

Kadın bu rüyasını Yezid'e anlatır. Yezid rüyayı işitince çok korkar. Kadın-

dan hutbeye çıkıp cemaate Hz. Ali'ye küfretmesini, kendisini ise övmesini ister. Ancak kadın hutbede Hz. Ali ve Hz. Hüseyin'i över. Yezid'e lânet okur. Yezid bu kadını da orada öldürür.

3.5.11. àAli De Úatunlar Da Barı Da Úarşı Bolmaúını Bayânı (Ali'nin de Kadınların da Yezid'e Karşı Gelmelerinin Beyanı)

Ali ve kadınlar Yezid'in yaptıklarının çok yanlış olduğunu, kıyamet gününde cezasını çekeceğini söylerler. Onların bu tavırları karşısında Yezid çok korkar. Bütün yaptıklarına pişman olur. Esirleri affederek ne isterlerse yapacağını, kendi ev halkı gibi sarayında onlara bakabileceğini, isterlerse onları Mekte'ye gönderebileceğini, ömürlerini geçirecekleri parayı verebileceğini söyler.

Esirlerin içinden ayağa kalkan Zeynep, günlerdir çok yorgun ve aç olduklarını, güçsüz kuvvetsiz kaldıklarını, kendilerine dinlenmeleri için hiç izin verilmediğini söyler.

Yezid Zeyneb'in isteklerini kabul eder. Esirleri doyurur, dinlenmeleri için yorganlar, yataklar, kadınlara ipekten elbiseler, altın bilezikler, halkalar, her birine de birer deve verir. Hz. Hüseyin'in başı ile diğer başları da onlarla birlikte gönderir. Kadımlar Hz. Hüseyin'in başı ile diğer başları Kerbelâ meydanına götürüp gömerler.

3.5.12. Paydammarlar Malâyikler Óusinge Taèziyyatâa Gelmaúını Bayânı (Peygamberler ve Meleklerin Hüseyin'e Baş Sağlığına Gelmelerinin Beyanı).

Bu bölümde Hz. Hüseyin'in kesilmiş başı Yezid'e ulaştıktan sonra hem Yezid'in hem de Şam halkının bizzat şahit olduğu olağanüstü olaylar anlatılır. Yezid, olağanüstü olayların alâmetini görünce çok korktuğu için Hz. Hüseyin'in başını yetmiş nöbetçiyle birlikte sarayın bahçesindeki bir çadırın içine koydurur. Hz. Hüseyin'in kesilmiş başı

çadırın içine konduktan sonra Yezid ve nöbetçiler şu olaylara şahit olurlar: Gökten beyaz bir bulut içersinde melekler iner ve yeryüzüne ipekten bir kumaş sererler. İlk önce Âdem peygamber, ardından Nuh, İsa, Musa, İbrahim peygamberler yeryüzüne inerler. Son olarak Hz. Ali ve Hz. Fatıma ile Hz. Muhammed gelir. Hepsi Hz. Hüseyini överek kesilmiş başı alından öperler.

3.5.13. Úıyâmat Gün Pâüimat Biyke Maóşarda Çıaaàan Küynü Bayânı (Kıyamet Günü Hz. Fatıma'nın Mahşerde Görülmesinin Beyanı)

Bu bölümde Hz. Fatıma'nın mahşer gününde oğlu Hz. Hüseyin'in gömleğini giyerek dünyada ona işkence yapıp öldürenlerden davacı olması ve intikam alması anlatılır.

3.5.14. Yezid Pâsıú Halek Bolmaúını Bayânı (Fasık Yezid'in Helâk Olmasının Beyanı)

Yezid arkadaşlarıyla birlikte ava çıkar. Avlanırken gördüğü at sürüsünün peşine takılır. At sürüsü bir vadinin içersine girer. Yezid de arkalarından gider. Bu vadi cehennem vadisidir. Yezid burada susuzluktan ölür ve zebaniler tarafından cehennem çukuruna atılır. İnsanlar Yezid'in öldüğünü anlayınca onun sarayını talan edip hazinesine el koyarlar ve çok sevinirler.

3.5.15. áazvatu'l-Muòâr Lieò-aóî'â-ââr (Muhtar'ın İntikam Almak İçin Yaptığı Savaşlar)

Bölümde manzum kısma geçmeden önce nesir şeklinde yazılmış bir özet vardır. Hz. Hüseyin'in öğrencilerinden olan Ubeyd'in oğlu Muhtar'ın hapisten kurtularak Müslümanların başına komutan olması ve savaşması anlatılmaktadır.

Nesir kısmından sonra şair Şıhammat; Allah'a, Muhammed Peygambere, sahabeye, Hz. Hasan, Hz. Hüseyin ve Hz. Fatıma'ya övgüler yazarak onlardan şefaahat diler.

Şair;

*Hali úanın almaúını aytayım siz úa-
nuáz*

*Men aytayım tındaáz bir tabun
olanları*⁶ (71a–718).

diyerek Hz. Hüseyin'in düşmanları-
nın feci şekilde ölmelerini ve Müslüman-
ların intikamlarını almalarını anlatma-
ya başlar.

Yezid ve adamlarının yaptıkları bü-
tün kötülüklerin karşılığını görmeleri,
Müslümanlar tarafından yakalanarak
öldürülmeleri bu bölümde anlatılmakta-
dır. Eser Arapça bir dua ile son bulur.

SONUÇ

Hz. Hüseyin'in Kerbelâ'da şehit
edilmesi İslâm tarihinin önemli olayla-
rındandır. Kerbelâ Vak'ası da denilen bu
tarihî olay, birtakım siyasî ve sosyal so-
nuçlar doğurmuştur. Kerbelâ Vak'ası
edebiyatımızı da etkilemiş ve *Kerbelâ
Mersiyesi* denilen yeni bir türün doğma-
sına sebep olmuştur. *Kerbelâ Mersiyele-
rinin* Muharrem ayının ilk on gününde
mecâlis-i ravzahani, Şii, Alevi-Bektaşî
ayın-i cem ve özel toplantılarında okun-
ması, Türk folkloru açısından da ayrı bir
önem taşımaktadır.

Bu elim olay bütün Müslümanları
derinden üzmüştür. Bu sebeple *Kerbelâ
Mersiyesi* sadece Şii şairler tarafından
değil, hemen hemen her kesimi temsil
eden şairler tarafından kaleme alınmış-
tır. Nitekim Sünnî Müslüman bir Türk
kavmi olan Kumuklarda da *Kerbelâ
mersiyelerinin* görülmesi bunun bir gös-
tergesidir.

NOTLAR

¹Kumuk Türkçesiyle yazılmış bu eseri, üze-
rinde çalışmam için bana veren hocam Doç. Dr. Çe-
tin PEKACAR' teşekkür ederim.

²Bu yazıda verilecek olan varak ve beyit nu-
maraları, elimizde bulunan ve burada tanıtımını
yaptığımız taş baskı nüshaya aittir.

³Bismillah ile başlayarak bu sözleri ben yaz-
dım, Hüseyin'in haberini sırasıyla dizdim.

⁴Ey müritler siz (bu olayları) bizzat görüp du-
yarak tatmin oldunuz, şimdi biz de sizin yaptıkların-
ızı duyup tatmin oluyoruz.

⁵Hz. Hüseyin'i öldüren ümmet acaba onun
dedesi Muhammed'in şefaatinin ümit eder mi?

⁶Şimdi (Hz. Hüseyin'in) intikamının alınma-
sını söyleyeyim siz kanımız, bir sürü olayı ben anla-
tayım siz dinleyiniz.

KAYNAKÇA

ABDULLATİPOV, Abdulkadir (1995), *İstoriya
Kumukskoy Literaturi* (Kumuk Edebiyatı Tarihi),
(Do 1917 Goda), I Çast, Mahaçkala.

BALA, Mirza (1997), "Kumuklar" Maddesi, *İs-
lâm Ansiklopedisi*, MEB, Eskişehir Anadolu Üniver-
sitesi Güzel Sanatlar Fakültesi, Eskişehir, c.6,
s.986–990.

ÇAĞLAYAN, Bünyamin (1997), *Kerbelâ Mer-
siyeleri*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Gazi Üni-
versitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

DEHHUDÂ, Ali Ekber, (1377), *Lûgatnâme-i
Dehhudâ*, Tahran, C. 12, s. 18237.

DEVELLİOĞLU, Ferit (1993), *Osmanlıca-
Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Aydın Kitabevi Yayınla-
rı, Ankara.

GÜZEL, Abdurrahman, TORUN, Ali (2003),
Türk Halk Edebiyatı El Kitabı, Akçağ Yayınları, An-
kara.

KARAHAN, Abdulkadir (1939), *Anadolu Türk
Edebiyatında Maktel-i Hüseyinler*, İstanbul Üniver-
sitesi Türkoloji Disiplini, (Yayımlanmamış Mezuni-
yet Tezi), İstanbul, s. 3–4.

MUİN, Dr. Muhammed (1371), *Ferheng-i Fâ-
risi*, Tahran.

OĞUZ, Öcal vd. (2004), *Türk Halk Edebiyatı
El Kitabı*, Grafiker, Ankara.

ÖNER, Mustafa (1998), *Bugünkü Kıpçak
Türkçesi*, TDK Yayınları, Ankara.

PALA, İskender (1995), *Ansiklopedik Divan
Şiiri Sözlüğü*, Akçağ Yay. Ankara.

PEKACAR, Çetin (1986), *Türkiye Kumukları
Ağız* (Yayımlanmamış Master Tezi), Gazi Üniver-
sitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

PEKACAR, Çetin (1997), "Kumuk Türkleri",
Yeni Türkiye – Türk Dünyası Özel Sayısı II, s.16, Yıl
3, Temmuz – Ağustos, s. 2062–2066.

PEKACAR, Çetin (1998), "Kumuk Türkleri
Edebiyatı", *Türk Dünyası El Kitabı*, c.4, Edebiyatlar
(Türkiye Dışı Türk Edebiyatları), Ankara 1998, s.
319–339.

PEKOLCAY, Necla, ERAYDIN, Selçuk (1975),
İslâmî Türk Edebiyatı, İrfan Yayınevi, İstanbul
1975.

SAMİ, Şemseddin, (1317), *Kâmûs-i Türkî*, İs-
tanbul.

STEINGASS, F., (1975), *Persian-English Dic-
tionary*, Beirut.